

**Kas ta
NEAPYKANTOS KALBA
ir kaip jos išvengti?**

Žmogaus teisių balsas

Apie žmogaus teises Lietuvoje ir pasaulyje

Atmintinė paprastų klausimų ir atsakymų pagalba padės suprasti, kas yra neapykantos kalba, kodėl ji žalinga ir pavojinga, kaip ją atpažinti ir išvengti. Leidinys gali būti pritaikomas formaliajame ir neformaliajame švietime, o taip pat savarankiškai gilinantis į žmogaus teisių švietimą. Ši atmintinė skirta Lietuvos moksleiviams, o jos versijas galite skaityti lietuvių, rusų, lenkų ir anglų kalbomis.

LEIDINĮ PARENGĖ:

VšĮ Žmogaus teisių balsas

Turinys: Giedrė Šėmytė

Vertimas: Julija Druk

Dizainas ir maketavimas: Ruta Krau

LEIDINIO FINANSINIS PARTNERIS:

Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

TAUTINIŲ MAŽUMŲ DEPARTAMENTAS
PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS

ISBN 978-609-96105-2-8

Vilnius, 2020 m.

KAS TA NEAPYKANTOS KALBA?

Neapykantos kalba yra bet kokia neapykantos ir prievartos, nukreiptos į asmenį ar jų grupę, kurstymo, skleidimo ar pateisinimo forma, pagrįsta tam tikrais požymiais. Šie požymiai gali būti lytis, seksualinė orientacija, rasė, etninė grupė, tautybė, kalba, socialinė padėtis, amžius, religija ar kitais įsitikinimais.

AR NEAPYKANTOS KALBA GALI BŪTI IŠREIKŠTA TIK KALBA?

Ne, neapykantos kalba gali būti išreikšta ne tik kalba. Neapykantos kalba gali būti tiek vieši žodiniai pasisakymai, tiek ir kitos išraiškos formos, pavyzdžiui, nuotraukos, filmai, animaciniai filmai, memai, karikatūros, komentarai portale, dainos ir kt.

AR NEAPYKANTOS KALBA GALI BŪTI NUKREIPTI TIK PRIEŠ VIENĄ ŽMOGŲ?

Neapykantos kalba gali būti nukreipta tiek prieš vieną žmogų, tiek prieš žmonių grupę.

AR NEAPYKANTOS KALBA GALI BŪTI PRIPAŽĖSTAMA IR VIRTUALIOJE ERDVĖJE?

Neapykantos kalba pripažįstama įvairiomis formomis. Tai reiškia, jog internete sklindanti neapykanta (pavyzdžiui, komentarai internetiniame portale) taip pat pripažįstama neapykantos kalba.

KOKS SKIRTUMAS TARP NUOMONĖS IR NEAPYKANTOS KALBOS? AR TAI REIŠKIA, JOG PRIVALAU VISKĄ MĖGTI IR NETURĖTI NEIGIAMOS NUOMONĖS?

Riba tarp to, kas gali ir negali būti laikoma neapykantos kalba, yra labai plona. Tačiau svarbu suprasti, kad bet kokia išsakyta neigiama nuomonė nėra laikoma neapykantos kalba. Kartais iš tiesų sunku atskirti neapykantos kalbą nuo kitų įžeidžiančio pobūdžio, nepopuliarių ar ekstremalių požiūrių ar pareiškimų. Svarbu nustatyti, ar tam tikras veiksmas iš tiesų skatina ir kursto neapykantą prieš tam tikrą žmogų ar jų grupę.

AR LAIKOMA NEAPYKANTOS KALBA, JEIGU NORIMA TIK PAJUOKAUTI?

Kartais nustatyti, kas yra neapykantos kalba yra itin sudėtinga. Nustatyti, ar tam tikru pajuokavimu iš tiesų kurstoma neapykanta neretai sudėtinga. Atskiriant neapykantos kalbą nuo paprastų pajuokavimų ar pasisakymų, reikia atsižvelgti į:

- pajuokavimo turinį;
- kontekstą, kuriame buvo pajuokauta;
- žmogaus, kuris pajuokavo, tikslą (ko iš tiesų siekiama juokaujant);
- kaip tie, kurie girdėjo/skaitė/matė pajuokavimą jį suvokė.

AR NEAPYKANTOS KALBA NEPRIPAŽIŠTAMA VIEŠIEMS ASMENIMS (POLITIKAMS, MENININKAMS, SPORTININKAMS, NUOMONĖS FORMUOTOJAMS)?

Neapykantos kalba taikoma tiek viešiesiems, tiek neviešiesiems asmenims. Vis dėlto, turime atkreipti dėmesį į tai, jog neretai vieši asmenys pasiekia daug didesnę auditoriją, todėl jų skleidžiama neapykantos kalba gali būti dar žalingesnė.

AR NEAPYKANTOS KALBA YRA NUSIKALSTAMA VEIKA? AR UŽ JĄ GALI BŪTI BAUDŽIAMA?

Taip, neapykantos kalba yra nusikalstama veika, kuriai valstybė gali teisėtai užkirsti kelią arba nubausti. Lietuvos baudžiamoji teisė už neapykantos kalbą numato baudą, areštą ar laisvės atėmimą, jeigu kalbos buvo viešos ir jomis buvo siekiama pažeminti, kurstyti diskriminaciją, neapykantą ar prievartą prieš vieną žmogų ar jų grupę.

Svarbu, jog baudžiamosiose bylose, susijusiose su neapykantos kalba, kaltais gali būti pripažinti ne tik autoriai. Taip pat galite atsakyti vien už neapykantos kalbos skleidimą, jeigu pritariate jų turiniui, pavyzdžiui, pasiūlydami priemonę šių kalbų viešinimui arba transliacijai.

KUR PRANEŠTI PAMAČIUS/ IŠGIRDUS/PERSKAIČIUS NEAPYKANTOS KALBĄ?

Jei manote, jog nukentėjote nuo neapykantos kalbos, apie tai galite pranešti policijai. Lygiai taip pat jei pastebėjote neapykantos kalbą, kurios taikiniu esate ne patys, galite pranešti policijai.

2

KAIP ATPAŽINTI NEAPYKANTOS KALBĄ? PAVYZDŽIAI

Atpažinti neapykantos kalbą kartais gana sudėtinga. Nustatyti, ar tai neapykantos kalba padės įvertinus šiuos kriterijus:

- **tikslas**, kurio siekiama šia kalba ar veiksmu. Paprastai tarient, ar siekiama kurstyti neapykantą;
- **turinys**, kokią žinutę skleidžia kalba ar veiksmas, kokia kalbos forma ar tonas vartojamas;
- **tikslinė auditorija**, kuriai išsakoma kalba arba rodomas veiksmas;
- **kontekstas**, kur paskleidžiama ši kalba ar veiksmas (pavyzdžiui, šalies, miesto, miestelio kontekstas);
- **poveikis**, kuris galimas žmogui ar žmonių grupei dėl šios kalbos ar veiksmo.

ŽEMIAU PATEIKTOS REALAUS GYVENIMO SITUACIJOS, PABANDYKITE JAS ĮVERTINTI PASIREMDAMI IŠVARDINTAIS KRITERIJAI.

1. Politiko įrašas Facebook (turi 35 000 sekėjų): „Nei vienas gėjus iš mano mokyklos nieko doro gyvenime nepasiekė“.
2. Vieno interviu metu pasakyta žymios politikės frazė: „Mes turėtume kartu prisidėti prie gėjų gydymo, o ne jų toleravimo“.
3. Neonacistų grupėje Facebook komentaras po vienu iš įrašų: „Hitleris buvo teisingas pasiuntęs juos į dujų kameras“.
4. Komentaras ir kvietimas pasirašyti peticiją, po žurnalisto, kuris yra homoseksualus straipsniu: „Pasirašykite čia, jei pritariate, kad

homoseksualių autorių straipsniai nebūtų publikuojami“.

5. Žinutė draugui su pokštu pajuokiant musulmonus: „<...> visi jie turi bombą su savimi“.
6. Žymios dainos, kuri turi Youtube 250 000 peržiūrų priedainis: „Išsivalykime nuo gėjų!“
7. Bendraklasio įžeidžiantis komentaras, po kito bendraklasio nuotrauka Instagram. Abu turi po 400 sekėjų.
8. Antraštė naujienų portale, kritikuoianti Europos Žmogaus Teisių Teismą sprendimą: „Serganti yra ta visuomenė, kurioje homoseksualumas laikomas normaliu dalyku“.
9. Draugų susirašinėjame įkeliamas memas pajuokiantis ir stereotipiškai vaizduojantis gėjus.

KLAUSIMAI DISKUSIJAI IR PASVARSTYMU:

1. Kaip manote, ar visos šios situacijos gali būti pripažįstamos neapykantos kalba?
2. Kurios iš šių situacijų pavojingiausios? Kodėl?
3. Ar nors vieną iš šių situacijų esate matę/-čiusi realiame gyvenime? Kaip reagavote?

Neapykantos kalba skatina neapykantą ar prievartą prieš asmenis ar jų grupes pagal tam tikrus požymius. Neapykantos kalbos negina saviraiškos laisvė. Tai reiškia, kad valstybė gali teisėtai užkirsti kelią neapykantos kalbai ir už tai bausti.

O KĄ TU GALI PADARYTI PASTEBĖJĘS/-USI NEAPYKANTOS KALBĄ?

- Jeigu manote, kad tapote neapykantos kalbos taikiniu, galite kreiptis į policiją reikalaudami iškelti baudžiamąją bylą.
- Jei neapykantos kalbą pastebėjote socialiniuose tinkluose (pvz.: Instagram, Facebook) galite pranešti pačiam socialiniam tinklui, kadangi daugelis socialinių tinklų yra numatę, jog neapykantos kalba prieštarauja jų vidaus taisyklėms. Tai reiškia, kad socialinis tinklas tokį turinį pašalina. Taip pat tokiais atvejais Lietuvoje galima kreiptis į Žurnalistų etikos inspektoriatą tarnybą.

ŠALTINIAI

- Internetinis žmogaus teisių švietimo įrankis „Žmogaus teisių gidas“ www.zmogausteisiugidas.lt
- Ellie Keen, Mara Georgescu, Bookmarks a Manual for Combating Hate Speech Online Through Human Rights Education, 2020 m. papildytas leidimas
- Rekomendacija dėl neapykantą kurstančių kalbų, Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (97) 20, 1997 m. spalio 30 d.
- Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas galioja nuo 2000 m. liepos 1 d. (2.24 straipsnis)
- Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, galioja nuo 2000 m. spalio 25 d. (170 straipsnis)
- Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas, galioja nuo 1996 m. liepos 26 d. (19 straipsnis)
- Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo Lietuvoje galioja nuo 1999 m. sausio 9 d.

Žmogaus teisių balsas
Apie žmogaus teises Lietuvoje ir pasaulyje

www.ztbalsas.lt
info@ztbalsas.lt